

τρόπος λειτουργίας και κλειδιά επιτυχίας

Τι είναι η συμμετοχική δημοτική δημοκρατία και ο συμμετοχικός προϋπολογισμός;

Ας ξεκαθαρίσουμε από την αρχή και δια της άτοπον απαγωγής ότι 1) η συμμετοχική δημοτική δημοκρατία δεν είναι ένα απλό αξεσουάρ της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αλλά ένας ολοκληρωμένος θεσμός, οργανικά ενσωματωμένος στην Πολιτική Διακυβέρνηση της Πόλης και 2) η συμμετοχική δημοτική δημοκρατία δεν είναι αυτοσκοπός αλλά μέσον εναλλακτικής οργάνωσης της τοπικής αυτοδιοίκησης, των πόλεων και των πολιτών.

Ο συμμετοχικός δημοτικός προϋπολογισμός είναι συστατικό στοιχείο της συμμετοχικής δημοτικής δημοκρατίας και αποτελεί μέρος του συνολικού οικονομικού δημοτικού προϋπολογισμού (το ποσοστό ποικίλει από ένα τέταρτο ή ένα τρίτο).

Τα συστατικά στοιχεία και οι βασικές αρχές της συμμετοχικής δημοτικής δημοκρατίας και του συμμετοχικού προϋπολογισμού είναι ο εποικοδομητικός διάλογος, η στενή συνεργασία και η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των πολιτών και μεταξύ πολιτών, εκλεγμένων δημοτικών αντιπροσώπων και δημοτικών υπαλλήλων. Αυτές οι βασικές αρχές δεν είναι θεωρητικές κατασκευές αλλά πρακτικά και απολύτως απαραίτητα μέσα λειτουργίας της συμμετοχικής δημοκρατίας και του συμμετοχικού δημοτικού προϋπολογισμού.

Η συμμετοχική δημοτική δημοκρατία και ο συμμετοχικός προϋπολογισμός είναι πάνω απ'όλα θέμα οργάνωσης των κατοίκων που συμμετέχουν ενεργά στην επεξεργασία και στην λήψη αποφάσεων, οργάνωσης των συμμετοχικών δομών, οργάνωσης των συμμετοχικών διαδικασιών και οργάνωσης του χρονοδιαγράμματος.

Η συμμετοχική δημοτική δημοκρατία δεν είναι ένα παράρτημα της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, δηλαδή των δημοκρατικά εκλεγμένων αντιπροσώπων, αλλά ένας ολοκληρωμένος θεσμός που μαζί με την αντιπροσωπευτική δημοκρατία, αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος που λέγεται Δημοκρατία με κεφαλαίο Δ.

Πώς εφαρμόζεται η συμμετοχική δημοκρατία και ο συμμετοχικός προϋπολογισμός;

Όπως ήδη αναφέραμε, η εφαρμογή στην πράξη της συμμετοχικής δημοκρατίας είναι θέμα οργάνωσης σε πολλαπλές κατευθύνσεις, όπως

- η δημιουργία υπηρεσίας του Δήμου σε θέματα συμμετοχικής δημοκρατίας, με πλήρη απασχόληση 2 ή 3 ατόμων, υπό την επίβλεψη του Δημάρχου και σε στενή συνεργασία με τις υπόλοιπες υπηρεσίες του Δήμου

- η δημιουργία συμμετοχικών δομών (συμμετοχικές συνελεύσεις κατοίκων με εκλογές αντιπροσώπων από τις συνελεύσεις, συνοικιακά συμβούλια με εκλογές αντιπροσώπων)
- η δημιουργία ιστότοπων και φόρουμ, ως πλατφόρμα διακίνησης ιδεών και προτάσεων, ως μέσον εποικοδομητικού διαλόγου και ως εργαλείο καταγραφής και επεξεργασίας των προτάσεων
- η δημιουργία μέσων διαφάνειας και πληροφόρησης, όπως βιντεομαγνητοσκοπήσεις σε πραγματικό χρόνο των συνελεύσεων, πλακέτες και πανώ, πληροφοριακά έντυπα, κλπ.

Συγκεκριμένα, η διαδικασία του συμμετοχικού δημοτικού προϋπολογισμού υπόκειται σε ένα οργανωμένο και οργανωτικό χρονοδιάγραμμα, όπως

- Απρίλιος-Οκτώβριος: γενικές συνελεύσεις των κατοίκων, αιτήσεις-προτάσεις-ερωτηματολόγια και μέσω του ιστότοπου, καταγραφή και οικονομική εκτίμηση όλων των προτάσεων από τις υπηρεσίες του Δήμου.
- Νοέμβριος: ψήφιση του συμμετοχικού προϋπολογισμού από τα μέλη των συμμετοχικών συνελεύσεων αλλά και από τους συμμετέχοντες μέσω του ιστότοπου, ανακοίνωση από τον Δήμαρχο του επενδυτικού πακέτου και του συνολικού οικονομικού δημοτικού προϋπολογισμού, στα πλαίσια του οποίου όλοι οι συμμετέχοντες επιλέγουν τις προτάσεις που επιθυμούν να εφαρμόσει η δημοτική αρχή τον επόμενο χρόνο.
- Ιανουάριος: έγκριση των ψηφισθέντων προτάσεων από το δημοτικό συμβούλιο.

• Φεβρουάριος: δημοσίευση και διανομή στους κατοίκους της γραπτής έκθεσης του προϋπολογισμού στην οποία αναφέρονται α) όλες οι προτάσεις που έχουν κατατεθεί, και αυτές που εγκρίθηκαν και αυτές που απορρίφθηκαν, η προέλευσή τους, η οικονομική εκτίμησή τους καθώς και οι παρατηρήσεις που έχουν προστεθεί από τους κατοίκους ή από τις υπηρεσίες β) όλες οι εργασίες που έχουν εκτελεσθεί και αυτές που είναι υπό εκτέλεση καθώς και το χρονοδιάγραμμα εκτέλεσης των τρεχουσών εργασιών

Είναι χρήσιμο να επισημάνουμε ότι στην διάρκεια όλων αυτών των διαδικασιών, οι εκλεγμένοι αντιπρόσωποι της Δημοτικής Αρχής και οι υπάλληλοι των Υπηρεσιών του Δήμου μπορούν και ενδείκνυται να είναι παρόντες για να παρέχουν όποιες διευκρινίσεις χρειάζονται οι συμμετέχοντες αλλά δεν μπορούν να λάβουν μέρος στην ψήφιση του δημοτικού συμμετοχικού προϋπολογισμού.

Εμπειρίες συμμετοχικής δημοτικής δημοκρατίας και συμμετοχικού προϋπολογισμού

Από το 1988 όπου για πρώτη φορά πήρε σάρκα και οστά η συμμετοχική δημοτική δημοκρατία στην πόλη Porto Alegre της Βραζιλίας, οι εμπειρικές εφαρμογές της πληθαίνουν και εμπλουτίζονται ανά τον κόσμο.

Στην Γαλλία, για παράδειγμα, πολλές πόλεις έχουν υιοθετήσει τις αυτοθεσμικές ρυθμίσεις, δηλαδή οι κανόνες λειτουργίας των συμμετοχικών δομών (συνελεύσεις κατοίκων, συνοικιακά συμβούλια, ιστότοποι, φόρουμ) καθώς και η ιεράρχηση των κριτηρίων αποφασίζονται αποκλειστικά από τους ίδιους τους συμμετέχοντες σε αυτές τις συλλογικές δομές.

Οι αυτοθεσμικές αυτές ρυθμίσεις προσανατολίζονται σε πολλούς τομείς της πόλης με κριτήρια κοινωνικής δικαιοσύνης αλλά χωρίς να αναθεωρούνται οι βασικοί προσανατολιστικοί άξονες της εκλεγμένης δημοτικής ομάδας.

Ποιά είναι τα πλεονεκτήματα της συμμετοχικής δημοτικής δημοκρατίας;

Πολλά είναι τα πλεονεκτήματα της συμμετοχικής δημοτικής δημοκρατίας σε σχέση με τους πολίτες και την πόλη τους αλλά πολλά είναι και τα εμπόδια που κωλύουν την επιτυχία της.

Ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα είναι ότι οι πολίτες αλλάζουν ιδιότητα, από δέκτες ή μεταρρυθμιστές εκ των υστέρων των ληφθέντων αποφάσεων γίνονται πομποί, συντελεστές και κύριοι πρωταγωνιστές των αποφάσεων στην πόλη τους και για την πόλη τους.

Είναι γνωστό, από πολλές μελέτες που έχουν γίνει στον εργασιακό χώρο, ότι η δημιουργικότητα και η απόδοση του εργαζόμενου αυξάνεται όσο αυξάνεται η πρωταγωνιστική συμμετοχή του στην λήψη αποφάσεων και στην θέσπιση κανόνων.

Παράλληλα με τον πολίτη, αλλάζει και η πόλη και η Τοπική Αυτοδιοίκηση. Οι εμπειρικές εφαρμογές της συμμετοχικής δημοκρατίας σε πολλές πόλεις ανά τον κόσμο έδωσαν και δίνουν απτά, θετικά και πολύπλευρα αποτελέσματα που αφορούν, ταυτόχρονα με την οικονομική, κοινωνική, οικολογική, πολιτιστική και αισθητική βελτίωση της πόλης, την βελτίωση της ποιότητας της καθημερινής ζωής των κατοίκων (υγεία, καθαριότητα, ασφάλεια, παιδικοί σταθμοί, εκπαίδευση).

Όλες αυτές οι βελτιώσεις της ζωής της πόλης και των πολιτών συμβαδίζουν και με τις βελτιώσεις σε επίπεδο Τοπικής Αυτοδιοίκησης: βελτίωση της οργάνωσης των δημοτικών υπηρεσιών, βελτίωση της προσέγγισης των αναγκών, των προβλημάτων και των μέσων επίλυσης, βελτίωση της ποιότητας των σχέσεων πολίτη-δήμου.

Αξιζει δε να σημειωθεί ότι, πέρα από αυτά τα πλεονεκτήματα που έχουν αποτιμηθεί στην πράξη απο τις εμπειρικές εφαρμογές, η συμμετοχική δημοτική δημοκρατία έχει και έναν

άμεσο παιδαγωγικό χαρακτήρα και ρόλο στην διάδοση και μετάδοση των Δημοκρατικών Αξιών και της Κουλτούρας του Διαλόγου.

Και αυτός ο παιδαγωγικός ρόλος των Δημοκρατικών Αξιών είναι πολύτιμος και αναγκαίος. Διότι, ένας από τους καθοριστικούς παράγοντες θετικής λειτουργίας της συμμετοχικής δημοκρατίας είναι η συνάφεια μεταξύ της Δημοκρατίας ως Ιδέα και Αξίες, της Δημοκρατίας ως Πράξη, Εφαρμογή και Υλοποίηση και της Δημοκρατίας ως Αποτέλεσμα συγκεκριμένο και βιωμένο.

Επομένως, τα πλεονεκτήματα της συμμετοχικής δημοτικής δημοκρατίας έγκεινται όχι μόνο στην εναλλακτικότητα των μεθόδων της αλλά κύρια και πρωταρχικά στην ικανότητα των πρωταγωνιστών της να επιτύχουν αυτήν την πολυπόθητη συνάφεια μεταξύ Ιδέας, Πράξης και Αποτελέσματος.

Ποια είναι τα κλειδιά επιτυχίας της συμμετοχικής δημοκρατίας;

Η συμμετοχική δημοκρατία δεν επιβάλλεται από τις πολιτικές ηγεσίες αλλά αναδεικνύεται και οικοδομείται από τους ίδιους τους πολίτες. Αυτό είναι ένα από τα βασικότερα κύρια χαρακτηριστικά της συμμετοχικής δημοκρατίας αλλά και ένα από τα βασικότερα διακυβεύματα της επιτυχίας της ως Θεσμού.

Τι σημαίνει αυτό πρακτικά; Σημαίνει ότι ένα από τα βασικά κλειδιά επιτυχίας της συμμετοχικής δημοκρατίας είναι η οικειοποίηση από τους πολίτες - και όχι η επιβολή από τους πολιτικούς - των αξιών συλλογικής σκέψης και συλλογικής δράσης.

Ο Αριστοτέλης, επίκαιρος όσο ποτέ, έλεγε ότι πολλά καθεστώτα που αυτοκηρύσσονται δημοκρατικά είναι στην πράξη «δήθεν και κατ'επιφάνειαν». Ελεγε επίσης ότι καμία πολιτική δημοκρατική κοινότητα δεν οικοδομείται αν δεν υπάρχουν αυτοπεριορισμοί των

προσωπικών φιλοδοξιών προς όφελος του κοινωνικού συνόλου.

Η ιδέα της συμμετοχικής δημοκρατίας είναι καταπληκτικά ελκυστική στα λόγια και στα χαρτιά αλλά η εφαρμογή στην πράξη και στην καθημερινότητα είναι απαιτητική και καθόλου αγγελική.

Η αποτελεσματικότητα της συμμετοχικής δημοκρατίας στην πράξη δεν είναι επίσης καθόλου εξασφαλισμένη εκ των προτέρων αλλά διασφαλίζεται μέσα από συνεχή και αδιάλειπτη προσπάθεια και αυτοπεριορισμό και εξαρτάται αποκλειστικά από την προσωπική και συλλογική ευθύνη των πολιτών.

Εδώ θα πρέπει να διασαφηνίσουμε ότι η έννοια της ευθύνης δεν περιορίζεται στο «αναλαμβάνω τις συνέπειες των πράξεων και των επιλογών μου» αλλά ευθύνη σημαίνει «επιλέγω και πράττω κάνοντας ρήξη», ρήξη χωρίς συμβιβασμό και υποχώρηση ενάντια στους καταστροφικούς εχθρούς της συμμετοχικής δημοκρατίας, τον ατομικισμό, τον κερδοσκοπισμό, τον τεχνοκρατισμό, τον λαϊκισμό, τα πελατειακά συμφέροντα και τους γραφειοκρατικούς λαβύρινθους.

Διότι τα εμπόδια της συμμετοχικής δημοκρατίας και του συμμετοχικού προϋπολογισμού δεν είναι τόσο τεχνικο-οικονομικής φύσεως αλλά είναι περισσότερο συνυφασμένα με την κουλτούρα και τις συνήθειες, με τις ανθρώπινες συμπεριφορές και με τον τρόπο σκέψης, δράσης και οργάνωσης.

Ομως, αυτά τα εμπόδια δεν διορθώνονται αλλά ξεριζώνονται με πράξη ευθύνης, δηλαδή με διαρκή πράξη-ρήξη που έχει να κάνει με ριζική αλλαγή συμπεριφοράς και κανόνων παιχνιδιού (Νικολοπούλου Héléne, 2008 ; 2009 ; 2010 ; 2011).

Αν δεν εξαλειφθούν αυτά τα εμπόδια, όσο καλοπροαίρετες και να είναι οι προθέσεις, ο

εξαγγελλλόμενος ενάρτεος κύκλος της συμμετοχικής δημοκρατίας γρήγορα εκφυλίζεται σε φαύλο κύκλο συμμετοχικής αποτυχίας.

Γιαυτό, η συμμετοχική δημοκρατία είναι υπόθεση όλων μας, αναπόσπαστα δεμένη με την πράξη ευθύνης μας για την βιώσιμη ανάπτυξη της πόλης μας και των θεσμών της.

Και πρέπει να γίνει υπόθεση όλων μας γιατί η συμμετοχική δημοκρατία είναι το μόνο αντίδοτο στην άκρως συστημική κρίση που περνάμε, η οποία δεν είναι μόνο μια στενά εννοούμενη οικονομική κρίση αλλά μια πολύπλευρη και βαθιά κρίση Αξιών, Αλληλεγγύης και Συντροφικότητας.

Και η εμπειρία έχει αποδείξει ότι, σε περιόδους κρίσης, όχι μόνο δεν υπάρχει φαταλισμός και ηττοπάθεια αλλά οι άνθρωποι και αλλάζουν, και οργανώνονται, και έρχονται πιο κοντά, και δημιουργούν μαζί, και αναλαμβάνουν ατομικά και από κοινού τις ευθύνες τους.

Ελένη Νικολοπούλου,

Κοινωνιολόγος, Καθηγήτρια-Ερευνήτρια, Πανεπιστήμιο Λιλ και Παρισιού Γαλλίας
Κέντρο Κοινωνικών Επιστημών Βορρά-Νότου (NRCS, Maroc)
Κέντρο Μελετών Διεθνούς Ανάπτυξης και Κοινωνικο-Οικονομικών Κινήματων
(CEDIMES-Paris)
Επιστημονική Σύμβουλος σε θέματα Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και Συμμετοχικής
Δημοκρατίας